

vastustaa liian yksinkertaista tulkintaa, joka seuraisi, jos uusille asioille ja hahmotuksille ei annettaisi uusia nimiä. Tässä mielessä Virilio kuuluu Nietzschen, Heideggerin, ja Deleuzen seuraan, jossa tyyli ja käsitteiden luominen – eikä pelkkä metafilosofinen puhe niistä – on olennainen kirjoittamisen horisontti ja motivaatio.

Kimmo Jylhä

EPÄAJANMUKAISIA TARKASTELUJA



Friedrich Nietzsche, *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle*. Suom. Antti Halmesvirta. Jyväskylä, Julpu, s.100

Esikoisteoksensa *Tragedian synty* (1872) jälkeen Nietzsche julkaisi vuosina 1873-1876 neljäosaisen teossarjan *Unzeitgemasse Betrachtungen*, ”Epäajanmukaisia tarkasteluja”, jotka käsittelevät filosofi David Straussia, historiallisen tarkastelun motivaatiota, Schopenhauerin merkitystä Nietzschele ja Wagneria Beyruth-projektinsa aikoihin. Suomentoksessa *Betrachtungen* on suomennettu ”mietelmiksi”, välillä ”ajatuksiksi”, ilmeisesti englanninnoksen ”meditation” ja ”thoughts out of season” perusteella pehmittämään vähemmän arvostettujen Nietzschen varhaiskirjoitusten roolia. Suomentos on hieman kömpelöä ja seuraa paikoitellen englanninnosta, esimerkiksi Leopardin runo on jätetty englanniksi [Nietzsche kirjoitti saksaksi]. Suomentaja Anssi Halmesvirran jälkipuhe ja selitykset toimivat kuitenkin hyvin.

1873 Nietzsche kirjoitti ensimmäisen epäajanmukaisen tarkastelunsa, *David Strauss, tunnustaja ja kirjailija* (David Strauss, der Bekenner und Schriftsteller). Se iskeytyi filosofi David Straussin kimppuun. Iskun taustalla oli Wagnerin inho vanhaa ystäväänsä Staussia kohtaan sekä Wagnerin ja Nietzschen käymät keskustelut. Vaikka Nietzsche dokumentoikin lukuisilla esimerkeillä Strauss-kritiikkensä tyyllisiä ja kirjoitusasullisia huomioita unohtamatta, hänen kritiikkensä varsinainen kohde ei ole kuitenkaan Strauss, vaan saksalainen hen-

ki – filisteri joka luulee edustavansa klassista saksalaista kulttuuria. Murskaavan kritiikin kohde oli siis ”yleinen mielipide” (Die öffentliche Meinung) ja sanomalehdistö, joka näki Saksan voiton Ranskasta koko saksalaisen kulttuurin voittona. Nietzsche pyrki epäajanmukaisella interventiollaan ottamaan osaa tähän keskusteluun ja löytämään oman yleisönsä ajankohtaisessa debatissa. Nietzsche epäonnistui eivätkä kirjoitukset herättäneet kiinnostusta – eivät juuri myöhemminkään, nyt suomennettua osaa lukuunottamatta.

Epäajanmukaisia tarkasteluja II: Historian hyödyistä ja haitasta elämälle

Epäajanmukaisten tarkastelujen *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle* (Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben) ilmestyi helmikuussa 1874. Se oli ensimmäinen kirja, jonka Nietzsche kirjoitti Wagnerin valvonnan ulottumattomissa – ja siksi Wagner ei sen ”abstraktisuudesta” innostunut. Kontekstuaalisesti taustalla on kaksi kirjaa. Historiallisuuteen liittyvät ongelmat Nietzsche näkee Eduard von Hartmannin teoksessa *Tiedostamattoman filosofia* (1869), ”hyödyllisen” tavallaan taas käsitellä historiaa itävaltalaisen draamaatikko Franz Grillparzerin *Poliittis-esteettisissä kirjoituksissa* (1871).

1800-luvun puolivälin tienoilla saksalaisessa kulttuurissa historismin ”historiatauti” – kaiken näkeminen historiallisena kehityskulkuna – oli saavuttanut vankan aseman niin luonnontieteissä (Darwin) ja humanismissa tutkimuksessa. Vastavoiman tätä suuntausta vastaan Nietzsche löytää Goethesta, jossa yhdistyy kirjoittaminen ja toiminta, historian harrastus ja sen luova käyttäminen. Tässä hengessä Nietzsche vaatii, että ajattelulla, historialla, opeilla ja teoriolla on oltava kiinteä suhde toimintaan, sen välittömyyteen ja sitä eteenpäinajaviin passioihin. Nietzschen peruskysymys on: millaiset tunteet ovat kirjoittamisen taustalla. Siksi Nietzsche ei kiellä historiaa – filologia kun on – vaan kyseenalaistaa tietyt motiivit tai perustelut, jotka saavat ”tyhjäntoimittajan” liikkeelle tiedon itsensä vuoksi. Historiaa tulisi harrastaa tavoilla, jotka palvelevat elämää. Elämä tarkoittaa ”toimintaa” – ei ”poiskääntymistä toiminnasta ja elämästä” eikä itseensä keskittyvää ”elämän ja huonojen ja raukkamaisten tekojen kaunistelua”. Nietzsche ei määrittele tarkasti mitä ”elämä” tarkoittaa, hän ei myöskään määrittele sitäkään, mitä historia tarkoittaa tässä tekstissä: välillä se tarkoittaa menneisyyttä, välillä menneisyyden tarkastelemista.

”Nämä ajatukset [diese Betrachtung] ovat epäajanmukaisia, koska yritän uudelleen arvioida aikakautemme oikeutettua ylpeyden aihetta. Arvioin historian viljelyämme [historistische Bildung] nimenomaan aikamme heikkoutena ja vahin-

gollisena tautina, uskon näet meidän kaikkien kärsivän pahasta historiakuumeesta. Meidän olisi ainakin kyettävä tunnustamaan tämä tosiasia.”

Nietzsche tarkastelee kahta vastakkaista kokemusta, historiallista ja epähistoriallista. Niihin kumpaankin liittyy monia tasoja eikä niitä voida erottaa inhimillisestä todellisuudesta. Epähistoriallinen kokemus tarkoittaa dionyysistä kokemusta, eläimen historiatonta aikaa, unohtamista, koska se ei perustu muistamiselle ja kuvittelulle, jotka ovat historiallisen ja menneisyyteen suuntautuvan toiminnan perustana. Eläin on onnellinen koska se kykenee unohtamaan. Sen sijaan kyvyttömyys unohtaa, jatkuva tulemisen näkeminen tuottaa minuuden häviämisen, ja kyvyttömyyden toimia.

Historiallisen kokemuksen ja historiallisen aistin perverssiys piilee siinä, että se voi päätyä liian lähelle tätä elämälle vaarallista täydellistä unettomuutta ja ulkopuolisen kuvailun toistoa. Huomio koskee Nietzschele tunnusomaisesti sekä yksilöitä että yhteisöjä ja kulttuureja, joita hän käsittelee kulttuurisina organismeina. Se muuttuuko liika historiallisuus tai unettomuus vaaraksi organismille, riippuu sen plastisuudesta suhteessa toimintansa horisonttiin. Mitä rajatumpi eläminen horisontti, sitä paremmin se hyödyttää elämistä ja unohtamista. Tämä passio on vailla omatuntoa ja oikeudenmukaisuutta ja siksi se vastaa näyttelijän väkivaltaista piittaamattomuutta muille horisonteille: näyttelijä ikään kuin sulautuu yhteen epähistorialliseen näyttämöön ja nythetkeen. Nietzschen mukaan kaikki suuret historialliset tapahtumat syntyneet epähistoriallisesta atmosfääristä, ne edellyttävät ylihistoriallista tarkastelua.

Ylihistoriallinen ihminen katsoo, että jokainen hetki elämän prosessissa saavuttaa päämääränsä toisin kun taas historialliselle ihmiselle historia saavuttaa päämääränsä tulevaisuudessa. Historiallinen ihminen erottelee menneen ja nykyisen, kun taas ylihistoriallinen tarkastelee niitä yhdestä näkökulmasta, yhdellä näyttämöllä yhtenä kokonaisuutena. Tämä elämän jatkuva tulemisen katsominen johtaa – dionyysisenä kokemuksena – inhoon ja merkityksettämyyden kokemukseen, kun taas historiallinen mieli odottaa tietonsa kasvamista elämän prosessin edetessä.

Nietzschen oma perspektiivi, epäajanmukaisuus, ei ole kuitenkaan samaa kuin epähistoriallisuus tai ylihistoriallisuus. Epäajanmukaisuus tarkoittaa sitä, että irtaannutaan historian hegemoniasta. Kritiikin ja oman aikansa vastaisen kokemuksen edellytyksenä on, ettei Nietzsche omien sanojensa mukaan *tunne* kuuluvansa aikaansa eikä ainakaan jaa sen arvoja. Hänen henkinen kotinsa onkin antiikin Kreikka, johon hän on sitoutunut – paradoksaalisesti – lukemisen, historiallisen tutkimuksen ja kasvatuksen avittamana. Mutta jos

historiallinen ilmiö redusoidaan pelkäksi tietämisen ilmiöksi, tiedoksi menneestä, se on kuollutta: se merkitsi viimeisen johtopäätöksen tekemistä elämästä. Sen sijaan jos historia palvelee jotakin uutta ja epähistoriallista ilmiötä, se palvelee elämää. Tämän perustelun jälkeen Nietzsche esittelee kolme historian käyttötapa, jotka käyttötavat palvelevat elämää: monumentaalinen, antikvariaattinen ja kriittinen.

Monumentaalin historia

Monumentaalin historian käyttötapa on toimijan historiaa, antikvaarinen säilyttävää ja kunnioittavaa, kriittinen taas kärsimyksistä vapautumista ja vapautukseen pyrkivälle historian tekemiselle. Elämän palveluksessa historia kuuluu ennen kaikkea ”tekeville ja mahdolliselle, taistelijalle joka tarvitsee esikuvia, opettajia, lohduttajia eikä löydä niitä aikalaistaan.” Samassa mielessä poliittinen historia on ”oikeanlaista harjoittelua valtion hallitsemista varten ja siihen paras opettaja – muistamalla toisten epäonnistumiset – auttamaan meitä kestämään tiukasti onnen käännteet.” Siten toiminnan miehen käsissä historiasta ei tule ”uteliasta matkailua” eikä ”tuskastuttavaa mikrologiaa”. Historiallisia esimerkkejä joko jäljitellään tai pyritään välttämään niiden epäonnistumiset. Monumentaalisen historian käytön päämääränä on onnellisuus mutta ei välttämättä niinkään oma onni, vaan valtion tai ihmiskunnan onnellisuus. Historiallista toimijaa ohjaa Nietzschen mukaan toive saavuttaa oma paikkansa ”historian tempelissä”, ja muuttua näin itse ikuseksi, siis historialliseksi opettajaksi ja esikuvaksi, joka on ihmisyyden periaatteen taustalla. Sen pyrkimyksenä on siis ensinnäkin todistaa, että suuruus on ollut joskus menneisyydessä mahdollista ja täten se on mahdollista vastedeskin. Menneisyyden suuruuden uusiminen, Nietzsche käyttää esimerkkinä ajatusta renessanssin uudelleen synnyttämisestä, vaatisi mieleetöntä menneisyyden esimerkin vaikutuksen yleistämistä ja väkivaltaista irrottamista kaikista yksilöllisistä tapahtumista – ja samalla se edellyttäisi *ajatuksen* täydellisestä ennustettavuudesta ja *saman paluusta* tiettyssä tähtikonstellatiossa kuten pythagoralaisten astrologien laskelmissa. Niin kauan kuitenkin kun täyttä ennustettavuutta ei ole, tämä Nietzschen tässä esittelemä *ikuisen paluun* ajatus liittyy monumentaaliseen historian käyttötapaan, todennäköisyyksiin ja ilmiöihin, erilaisen muuttamiseksi samankaltaiseksi, efektien (seurausten) monumentalisoimisella causaen (syiden) kustannuksella. Monumentaalinen käyttötapa vaatii puhetta effekteistä itsessään, ”Effecte an sich”.

Monumentaalin historian vaarana ovat ”vääristely”, ”kaunistelu” ja ”runollistaminen”. On aikoja jolloin ei voida erottaa toisistaan monumentalisoitua menneisyyttä ja myyttistä fiktiota, ja tästä syystä monumen-

taalin historian ei tulisi olla dominoivassa asemassa suhteessa muihin historiallisiin käyttötappoihin. Muuten itse menneisyys kärsii, kokonaisia osia unohtetaan ja halveksitaan, historian monenkirjavuus katoaa ja jäljelle jää yksittäisiä saaria ja pelkkiä suuria persoonia. Toisaalta myös silloin tilanne vääristyy, kun ”epätaiteellinen” ja kaunainen tekee monumentaalista historiaa kostaakseen ”todellisille” taiteilijoille ja hallitsijoille. Tämä nostaa esille yleisemmän vaateen että kunkin historiallisen käyttötavan tulisi syntyä omasta ja oikeasta maaperästään.

Antikvaarinen historia

Nietzsche käsittelee antikvaarista historian käyttötapa puumetaforan kautta: se pyrkii säilyttämään ja kiittämään olemassaoloaan ja tällä tavalla se samalla edistää elämää. Antikvariaattinen vaisto näkee omassa kaupungissaan oman sielunsa, jota se tulkitsee laajempaan kokonaisuuteen kuin pelkästään yksilön näkökulmasta. Kotiseudun, tapojen ja tradition keskeinen rooli tarkoittaa kaiken vaatimattomankin ja karkeankin arvostamista. Esimerkkinä Nietzsche käyttää resessanssi-tutkijaa Jacob Burckhardt, joka ei innostu uudesta jatkuvan uutuuden kosmopolitaanisesta etsimisestä vaan näkee tärkeämmäksi nykyisyyden juuret. Tässä mielessä mennyt kärsii tässäkin historian käyttötavassa rajoittuneen elämänmuodon palveluksessa. Antikvaarinen asenne omaa näin ollen äärimmäisen rajoittuneen näkökulman asoihin, mikä edesauttaa sen selviytymistä. Sen vaarana on kuitenkin degeneroitua historian ja menneen palvomiseksi, jos se menettää elävän lähtökohtansa nykyisyydessä. Vaikka se ei degeneroituisi, niin se säilyttämisen tehtävässään suhtautuu hyvin epäluuloisesti kaikkeen tulevaan ja uuteen ja voi jopa estää toiminnan miestä toimimasta.

Kriittinen historia

Kriittisen toiminnan metaforana on tuomioistuon, jossa menneisyys puretaan osiin ja asetetaan tutkittavaksi ja tuomittavaksi. ”Jokainen menneisyys on tuomitsemisen arvoinen johon tuen ihmisyyden luonteesta; niissä väkivallalla ja heikkoudella on aina ollut selkeä rooli.”

Tiettyissä tilanteissa elämä vaatii unohtamisen talon lykkäämistä ja pureutumista olemassolon epäoikeudenmukaisuuksiin, etuoikeuksiin, kasteihin, dynastioihin ja pyrkimystä sen osoittamiseen, kuinka epäoikeudenmukaisuudet voitaisiin tuhota. Nietzschen mukaan menneisyyden tuomitseminen on kuitenkin vaarallinen prosessi, koska me olemme edeltäjiemme jälkeläisiä ja kun tuomitsimme menneet sukulaistemme, tuomitsemme samalla itsemme, oman perintömme – vaarallista siksi, että täydellinen irtautuminen menneisyyden ketjuista ei ole mahdollis-

ta. Kriittisen historian tehtävänä onkin kohdata tämä perintömme tiedon näkökulmasta, ja ankaran kurin avulla pyrkiä luomaan uusi perinne.

Nietzschen käsitys historian käyttötavoista on tapauskohtainen, mikä tarkoittaa sitä, että mikään historian tai tiedon sinänsä käyttötapa ei päde konstellaatiosta riippumatta siitä, millaisia passioita ja tahtoa se edustaa ja millaisia päämääriä se tavoittelee. Hän kritisoi moderniteetin tapaa käsitellä historian ja elämän suhdetta kysymyksenä historian tiedellisyydestä, joka pureutuu takaisin menneisyyden äärettömyyteen kaiken luonnollisuuden menettäneenä. Moderni ihminen historiallisen tiedon paljoudessa saa enemmän tietoa kuin on kykeneväinen sulattamaan. Tietämisen taustalla ei enää ole tiedon nälkä ja pyrkimys maailman muuttamiseen. Tiedon sisäisyys tarkoittaa pahimmillaan sitä, että kulttuuri tarkoittaa samaa historiallinen tieto siitä. Tähän verrattuna Kreikka on esimerkki Nietzschen kaipaamasta epähistoriallisuuden hengestä, jonka tulisi kannatella historiallista tarkastelua. Sen sijaan moderniteetissa, erityisesti Saksassa, sekoittuvat kaikki ajat, tavat, uskonnot ja filosofiat ensyklopedistisina, pelkinä sisältöinä vailla muotoa ja tylyn yhteyttä moneudessaan, joka on Nietzschen määritelmä kulttuurille ensimmäisessä *tarkastelussa*. Samoin kuin *Tragedian synnyssä* Nietzsche operoi tässä kohtuullisuuden vaateella: siinä missä antiikin Kreikan dionyysisuus ilman apollonista kulttuuria olisi ollut barbaarisuutta, niin samassa määrin historiallisuuden kohtuuttomuus on sitä. Ajanjakson ylikyllästyminen historiallisiin muotoihin tulee esille seuraavilla viidellä tavalla, jotka kaikki tarkoittavat kohtuullisuuden vaateen laiminlyömistä (Übermass).

Heikko persoona

Nietzschen mukaan sisäisen ja ulkoisen välisen kontrasti on saanut aikaan heikentyneen persoonan, vaeltavan katselijan, johon ei enää mikään vaikuta, edes sota muuna kuin kirjallisena esityksenä, historiallistettuna ilmiönä, ja joka on kuin soitin, josta ei tule mitään ääntä, vaan ainoastaan historiallista kaikuja. Moraalisena ilmiönä vlevä on kadonnut ja tilalle on tullut jatkuvia ”yhtäkkisiä räjähdyksiä”. Nietzsche vertaa tätä tyyppiä Schillerin järkevän miehen järkeen (Verstand der Verständigen), joka ei näe eikä kuule edes sitä minkä lapsikin näkee ja kuulee, koska on menettänyt kaikki vaistonsa, sisäänpääntänyt ihminen, joka on naamioitunut kultivoituneen ja sivistyeen kaapuun. Tältä historiallisporvarilliselta kasvatuksen tuottamalta ”yksinäiseltä kävelijältä” puuttuu täysin filosofinen sitoutuminen ajattelun ja toiminnan välillä, hän on kirkon tai yliopiston rajoituksissa toimiva oppinut, ajattelukone, ei ihminen, ei eläin eikä jumala vaan ”historiallisen kulttuu-

rin” tekele.

Persoonan heikentymisen taustalla on tieteellisen yhdenmukaisuuden ja objektiivisuuden vaade, joka koskee niin tieteellistä kirjoittamista kuin itse persoonaa. Objektiivisuus vaatii subjektiivisten elementtien poistamista, jolloin ihmisessä ei ole enää mitään mihin jokin voisi heissä vaikuttaa. Analogisesti kirjalliset työt eivät enää vaikuta, saa aikaan muutoksia, vaan niihin suhtaudutaan ainoastaan kirjallisin teoksina – ja saavat osakeen ainoastaan kritiikkiä. Tässä mielessä objektiivisuuden vaade merkitsee subjektittomuutta.

Historiallinen objektiivisuus

Oman aikansa kuvittelu objektiivisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi kuin muut aikakaudet on yhtä vaarallista kuin Sokrateen kuvaama hulluutta lähenevä tila, jolloin ihminen kuvittelee omaavansa jonkin hyveen, jota tosiasiasa ei omaa – tällöin moraalinen kehitys ei enää voi olla mahdollista. Oikeudenmukaisuuteen pyrkimys on kuitenkin tärkein hyve, minkä toteuttaminen on kuitenkin äärimmäisen vaikeata. Tässä mielessä tuomarin, oikeuden toteuttajan, tehtävä on vaikea, hän antaa helposti itsestään sellaisen kuvan, että hän olisi ”tietämisen kylmäverinen demoni”, jonka ympärillä leijuu jäinen majesteetillisuus, mutta lähtökohdiltaan on epävarma ja hyveiden saavuttamattomuuteen tuomittu traaginen ihminen. Kun oikeudenmukaisuuden vaadetta on niin vaikeaa saavuttaa varmuudella ja jollei tuomitsemisen ehdottomuuteen ole riittävää tahtoa eikä voimaa, kääntyy oikeuden palveleminen kysymykseksi tiedosta ja totuudesta, mikä ei kuitenkaan riitä takaamaan oikeudenmukaisuutta.

Nietzscherllä musiikki- ja soitinmetaforat ovat ilmiöiden tulkinnassa avainasemassa. Asioita tulee ”kuunnella”, niillä on oma ”äänensä”, joka on niiden ”henki”. Tämä henki tai ääni (Tone) on yhtä keskeistä esteettisessä, filosofisessa kuten historiallisessakin tarkastelussa. Tässä mielessä historisti edustaa tutkijaa, jolle kaikki mahdolliset äänet ovat samanarvoisia – hänestä on tullut passiivinen väline, joka toistaa kuulemansa äänet ja sävyt pehmentyneinä verrattuna alkuperäisen äänen elävyyteen (Dafür weckte der Originalton meistens Thaten, Nöthe, Schrecken). Historiallisten ilmiöiden tarkastelussa tarvitaan kykyä tuomita ilmiöitä, ei ainoastaan suvaita niitä, mikä on peräisin historismin kapeakatseisuudesta ja pyrkimyksistä sovittaa kaikki mennyt nykyisyyden jokapäiväisyyteen. Siihen liittyy myös kanonisoidun objektiivisuuden vaade, joka tarkastelee ilmiötä ainoastaan nykyisyyden mittareilla, ja toisaalta pelko historiografiaan liittyvistä subjektiivisista elementeistä. Siten objektiivisuus ymmärretään passiivisena historisena asenteena, jota Nietzsche vertaa esteettiseen ja etäännyneeseen tarkasteluun, jossa tarkastelijan subjek-

tiviteetti ei altistu vivahteille ja muutoksille.

Tämän etäännyneen tarkastelijan objektiivisuuden Nietzsche haluaa korvata taiteilijan objektiivisuudella. Nietzschen mukaan taito ja kyky tarttua ajanhetkeen ja kuvata sitä kokonaisena, vaatii taiteellista näkemystä, ja objektiivisuutta, jossa ei ole välttämättä yhtäkään faktuaalista tosiasiaa, ja joka silti on objektiivista. Samalla on muistettava, että objektiivisuudella ja oikeudenmukaisuudella ei ole mitään tekemistä keskenään. Päinvastoin, taiteilijan objektiivisuus vaatii dramatisointia, kokonaisuuden luomista, sillä kokonaisuutta on olemassa ainoastaan kuvittelussa, ihmisen ymmärryksen muodoissa. Siksi inhimillisten tapahtumien ja itse tapahtumisen kulkua on lähes mahdotonta erottaa toisistaan eikä yleistäminen, mikä on monen tieteen edellytys, ole mahdollista historiassa. Historian merkitys ei ole siis yleistyksissä vaan jonkin tietyn tapahtuman ”äänen” varioinnissa – Nietzsche palaa draama- ja musiikkimetaforiikkaan. Taustalla on se oletus, että liiallinen rauhallisuus on vain tunteiden ja moraalisien vahvuuden puutetta. Tällöin myös tavoiteltaisiin sellaista joka olisi mahdollisimman kiva eikä saisi aikaa mitään tunteita.

Historian ja menneisyyden tulkinnan tulisi tapahtua vain ”nykyisyyden korkeimmasta voimasta” ja jännitteistä, jolloin käytössä on tulkitsijan ”jaloimmat kyvyt” eikä tavoitteena ole toistaa mitään yleisesti tiedettyä. Tästä syystä on erotettava toisistaan historian työlläisen ja mestarin (taiteilijan) työtävät, joita ei voi toteuttaa samaan aikaan. Historian mestari käyttää menneisyyttä oraakkelinä Apollon jumalalle pyhitetyin Delfin oraakkelin tapaan löytääkseen ja rakentaakseen suuntaviivoja tulevaisuudelle. Samalla periaatteella sillä, joka rakentaa tulevaisuutta, on oikeus tuomita menneisyyttä (nur der, welcher die Zukunft baut, ein Recht hat, die Vergangenheit zu richten.) Tämä tarkoittaa menneisyyden tarkastelun irrottamista nykyisten oppien ikeestä ja kasvamista epäajanmukaisuuden hengessä kohti ja kypsytyä (reif).

Illuusioiden ja rakkauden tuhoaminen

Liiallinen historismin hallinta johtaa tulevaisuuden repimiseen juuriltaan, koska historismin tuhoaa illuusiot. Tästä syystä historiallinen oikeus on hallitessaan haitallista elämälle ja vaistoille. Liika historian vääryyksien ja julmuuksien muistaminen tuhoaa illuusiot, jotka ovat välttämättömiä rakkaudelle. Historian tuhoavat voimat koostuvat toisaalta analyttisestä ja paloittelevasta toiminnasta, toisaalta ”viattomasta historiasta”, jolla ei ole itsemäärystä oman toimintansa luonteesta. Tätä on harrastanut esimerkiksi teologia liittoutuessaan voltairalaisen hengen kanssa, joka sisältää koko kristinuskon tuhoavan päämäärän. Samalla tavalla viaton hegeliläisyys etsiessään kristinuskon puhdasta ideaa sieltä

missä sitä ei missään tapauksessa ollut: esimerkiksi alkukristillisyydessä. Jos jokin tutkitaan ja jaetaan osiinsa loppuun asti, se kuolee ennenaikaisesti. Samalla tiedollinen, raitis ja pragmaattinen uteliaisuus purkaa elävästä elämiselle välttämättömät illuusiot.

Illusionin tarve liittyy niin ihmisen kuin kansain kypsytyden saavuttamiseen, mitä ei kuitenkaan saavuteta jos historialle annetaan korkeampi kunnia kuin elämälle. Samalla asettuu suurin mahdollinen yhteinen hyöty vastatusten kokonaisten kypsyn ja harmonisten persoonien kasvamisen kanssa. Liika historia ja liika tieto estää kypsymistä, se on sokaistumista liiasta valosta. Samalla tavalla esimerkiksi poliittisen historian koulutus on turhaa, jos se ei samalla anna käsitystä sodan, diplomatian ja kaupankäynnin roolista historiassa. Historia ei ole samaa kuin taidegalleriassa käynti, se vaatii keskustelua ja kuunteleminen, historiallisen tilanteen dramatisointia oman tajunnan näyttämölle, sen päämelodian variointia, jos se vain voi vastustaa kaikkeen tyytyväisyyttä ja välinpitämättömyyttä, joka kumpuaa kaikkien aikojen kuvittelusta samalaisuudesta.

Tieteelliseen tehokkuteen ”tiedon tehtaassa” sekoittuvat ekonomiset käsitteet ja tavoitteet, jotka vesittävät ajatuksen intellektuaalisesta kypsymisestä. Tieteilijän tulisi sen sijaan toimia kuin ”kana joka on sitä parempi mitä enemmän se munii”, vaikkakin munat olisivat pienempiä (ja kirjat aina vain paksumpia). Tämän kaltainen ”populaarisointi”, ”feminisointi” ja ”lapsellistaminen” ei palvele tiedettä, sillä tieteen tulisi vaikuttaa ainoastaan käytännössä. Tiedon spesialistin pyrkimys kirjoittaa ”kansalle” jää tasottomaksi ja myötätunnottomaksi, jos toiminnan takana on pohjimmiltaan inho ja välinpitämättömyys toisten (kansan) ja itsen hyvinvointia kohtaan.

Jäljittelyn vaarat

Jo tässä kirjoituksessa Nietzschehllä on hyvin selkeä käsitys kirjoittamisen ja tulkinnan omaperäisyyden vaateesta. Epigoni tai jäljittelijä on pahinta mitä on – tämä on viitteenä nietzscheläisestä kypsymisen ja kasvatuksen maksimista tulla siksi mitä on. Historiallinen katselu taaksepäin on merkki passiivisuudesta, huonosta käyttäytävasta. Historiaa pitää kuunnella, varioida sen melodioita, keskustella sen kanssa, mutta sitä ei saa seurata yksisilmäisesti. Goethen Wertherin mukaan Nietzsche kehottaa historian tulkitsijaa ”olkaa miehiä älkääkää seuratrokko minua!”

Ironinen eksistenssi

Nietzsche näkee kuitenkin (epätietoisessaakin) ironiassa voimavaran, koska se aavistaa historiallisen kasvatuksen epäonnistumisen, joka on väistämätöntä, jos nykyä kuvittelee

itsensä kaikkien aikojen kehityksen tulokseksi, oman aikansa vanhaksi, ja päätepiteeksi. Tämä on kristillistä lopun eskatologiaa, ei itsensä kehittämistä ja kypsymistä. Toivo on nuorissa, puhtaassa voimassa, jota ei liika menneisyys paina. Nuoret mahdollistavat uuden sukupolven syntymisen, joka ironisuudestaan ja parodiastaan huolimatta kykenee välttämään kyynisyyden kaanonin – koska Hegeliin viitaten – Nietzsche mukaan maailman historian hengen muuttaessa suuntaansa filosofitkin ovat paikalla. Vaikka siis Nietzsche kritisoikin esimerkiksi Hartmannia ”tiedostamattomasta ironiastaan”, hän näkee ironian mahdollisuuden toimia avaimena muutokseen.

Johtopäätöksenä Nietzsche vetoaa historian kolmeen elämän myönteiseen käyttötapaan, jotka esiteltiin edellä. On vältettävä tutkimuksen koneellistumista tulella taas ihmiseksi, apuna on Apolloninen, Delfin oraakkelin, itsensä tuntemisen ja omien todellisten tarpeiden tunnistamisen vaade. Antiikin Kreikka on esimerkki kansasta, joka äärimmäisten monien vaikutusten alaisena oli oma itsensä, kykeni organisoimaan kaaoksen ympärillään ilman, että kulttuuri olisi pelkkää ulkokohtaista sisältöä ja kaunistelua vaan ”toduudellista” (Wahrscheinlich) ja ”luonnollista”.

Kimmo Jylhä